

HOOFSUK 5: SAMEVATTING EN BEOORDELING

5.1 ‘n Relevante teologie vir Suid Afrika: kontekstualisering en bevryding.

Hierdie verhandeling se uitgangspunt is dat Beyers Naudé ‘n baanbreker t o v die ekumene in Suid Afrika was in die afgebakende tydperk tussen 1960-1994. Die nalatenskap van Beyers Naudé illustreer aan ons dat dit moontlik is om uit die dwingelandy van ideologiese gevangenskap te breek, om nuut te lewe teenoor ons medemens. Ons kan inspirasie put uit die nalatenskap waaruit hy sy krag en inspirasie geput het, nl die Bybelse inspirasie om God meer gehoorsaam te wees as mense en om ‘n oor te hê vir die gemarginaliseerdes in die samelewing (Kistner, W 2003).

Beyers Naudé stel dit self dat hy nie ‘n ywerige student was nie. (Naudé, C F B 1995:25). Hy het egter ‘n besliste bydrae gelewer tot ‘n relevante teologie vir Suid Afrika. Hierdie stelling word bespreek vanuit die oogpunt van kontekstualisering en bevrydingsteologie.

5.1.1 Kontekstualisering

Solank as wat die Christelike geloof en die Christelike teologie voorrang geniet in die samelewing, en hom moet verantwoord in daardie samelewing, is die gestaltegewende “teks” van die kulturele omgewing en leefwêreld, en die aktuele “konteks,” volgens H Waldenfals (Müller, K & Sundermeier T 1987: 225 – 231) ten nouste met mekaar verweef. Die verband tussen teks en konteks het sy oorsprong in die hermeneutiek.

Waldenfals omskryf kontekstuele teologie as die huidige, noodwendige gestalte van die Christelike teologie wat hom te midde van ‘n groeiende bewussyn van die veelheid van godsdienste en wêreldbeskouinge, politieke en samelewingsisteme bevind, en wat sy stem moet laat hoor te midde van die “op die oomblik” geskiedkundige en samelewingskonteks waarbinne hy hom bevind.

Bosch (1992:421–432) gaan van die uitgangspunt uit dat die missionêre boodskap van die Christelike kerk homself geïnkarnear het in die leefwêreld waarna toe uitgereik is. Die teks is dus nie maar net ‘n statiese grootheid nie, die kerk se totale konteks is op die spel wanneer ‘n Bybelse teks geïnterpreteer word, in soverre dat die interpretasie van ‘n teks nie maar net ‘n literêre oefening is nie, maar ook ‘n sosiale, politieke en ekonomiese oefening, en derhalwe kan die gevolgtrekking gemaak word dat alle teologie in sy aard, kontekstueel is.

Bosch onderskei dan ook twee vorme van kontekstuele teologie, nl die *inkulturasiemodel* (die verinheemingsmotief) en die *rewolusionêre model* (bevrydingsteologie, swart teologie en feministiese teologie). Die kontekstuele teologie hoef nie aan politieke teologie gekoppel te wees nie. Indien die verkondiging van die evangelie binne 'n bepaalde konteks tot sy reg kom, kan ons wel praat van 'n regmatige kontekstualisering. Kontekstualisering mag egter nie beteken dat so in die konteks opgegaan word dat die katholiciteit van die kerk in die proses in die gedrang kom nie.

Daar sal 'n voortdurende bewuswording moet wees teen die gevaar van eensydigheid, en 'n bereidheid om altyd weer deur die boodskap van die Bybel, en die ekumeniese kerkgemeenskap terug geroep te word na die sentrum van die Skrif toe. Oor wat die sentrum van die Skrif is word gekies vir die verstaan wat deur Heyns gegee word nl dat “*die sentrum van die Skrif God se Koninkryk is, en die sentrum van die sentrum is Jesus Christus*” (Heyns, J A 1978 : 28) .

Heyns (1986 : 219) sien 'n verband tussen die situasie en die etiese, wat impliseer dat van die kontekstuele aspek van die etiese en die etiek gepraat kan word. Hy wys egter die uitgangspunt af dat die Christelike handeling aangepas moet word om die situasie te pas, maar stem tog daarmee saam dat die Christen se lewe verstaan moet word binne 'n historiese perspektief.

H L Pretorius (1977: 343) sluit aan by hierdie gedagte van Heyns rakende die kontekstuele aspek van die etiese, deur daarop te wys dat die konteks waarin Christene hulleself bevind, noodwendig 'n invloed het op die teologie wat in hulle midde bedryf word, en dat die verskynsel verklaar kan word deur die feit dat die menslike lewe 'n eenheid vorm, waarin sosio-ekonomiese, politieke, kulturele en godsdienstige faktore uiteindelik 'n onlosmaaklike samehang vertoon. Dit is in hierdie konteks besin oor God en Sy dae en dat teologie bedryf word.

In sy opmerkings oor die kerk en geregtigheid stel C Wethmar (1985: 182- 183) dit duidelik dat by die oorweging van die kerk se spreke oor geregtigheid, die kerk voor die opdrag staan om die totale Bybelse getuienis aangaande die geregtigheid van God en die eise wat dit vir die mens inhou, deur te vertaal na die konkrete omstandighede van die hede toe. Hy waarsku egter ook dat die poging om die evangelie histories genuanseerd te vertaal, daar altyd die gevaar bestaan van vereensydiging en verenging en dat die belydenis daarom altyd ekumenies moet funksioneer, sodat gelowiges mekaar teen vereensydiging kan vermaan. Beyers Naudé het in sy ekumeniese strewes juis gewys op die eensydige verstaan, 'n illegitieme verstaan van die evangelie deur veral die Afrikaanse kerke wat die apartheidsideologie ondersteun het in Suid Afrika.

Hy het juis ook deur sy ekumeniese wekroep hom beywer daarvoor dat in wedersydse kontak die kerk tot die korrekte verstaan van die evangelie sou kom. Oor die konkrete omstandighede van die Suid Afrika van 1960-1994, waarin Beyers Naudé sy ekumeniese baanbrekerswerk gedoen het, is reeds in hierdie verhandeling van verslag gedoen. Dit was 'n tydperk waarin apartheid konkrete gestalte in kerk en samelewing gekry het, en bygedra het tot onderlinge kerklike verdeeldheid. Ook die teologiese besinning oor apartheid in teologiese vaktydskrifte, is nie altyd in praktiese terme vir die konkrete situasie van die dag vertaal nie.

S W A Albertyn (1986 : 100 - 101) het 'n studie gemaak van teologiese gesigspunte in die SA samelewing soos gereflekteer in Suid-Afrikaanse teologiese tydskrifte vanaf 1960–1980. Tydskrifte wat ondersoek is, is *Missionalia*, *Journal of Theology of Southern Africa*, *Ned Geref Teologiese Tydskrif*, en *Theologia Evangelica*. Albertyn maak die opmerking dat hoewel baie geskryf is oor die feit dat die kerk moes meewerk aan die verandering van sondige strukture in die samelewing, die *manier* waarop dit gedoen is nie aan die orde gestel is nie. Van die vorme van lyding wat aan die orde gestel is, het “godsdienslike lyding” en “politieke lyding” die meeste aandag geniet. Politieke lyding is egter nooit behoorlik ontleed, volgens Albertyn se bevinding nie, maar hy maak tog die opmerking dat die teoloë wel klem gelê het op die geweldige pyn en vernedering wat die gekleurde deel van die bevolking in Suid-Afrika moes verduur het a g v die politieke stelsel van apartheid.

Daar word pertinent gewys daarop dat Blanke Christene medeverantwoordelik was vir die skepping van die sisteem wat Swartmense ontmens het, en gelowiges verdeel het. Beyers Naudé se ekumeniese visie en strewe om die kerke te verenig in hul stryd teen die ideologie van apartheid, was om die heersende onreg, o a die politiek en godsdienstige lyding in die “hier-en-die-nou” uit te wys. Beyers Naudé het inderdaad na maniere gestreef waarop die kerke in ekumeniese verband kon meewerk aan die verandering van die sondige strukture en ontmensliking van mense in die land.

5.1.2 Bevrydingsteologie

Die term *Bevrydingsteologie* word deur F Deist (1984: 94) beskryf as ‘n interpretasie van teologie vanuit die gesigspunt van die politieke en sosiale onderdrukte, waarmee God as aan die kant van die verdrukte verkondig word, en wat hulle dan aanmoedig om hulleself te bevry van verdrukkende magte ten einde vry te wees. Ons het reeds ook gesê dat Bevrydingsteologie as ‘n vorm van kontekstuele teologie beskou kan word, en dan meer spesifiek tuis behoort onder die rewolusionêre gestalte van kontekstuele teologie.

Swart Bevrydingsteologie is nie bloot ‘n teoretiese ontwerp nie, want verdrukking en bevryding was vir die Swartman in Suid Afrika werklikhede, en daarom moes bevryding ervaar word net soos die verdrukking in die Suid Afrikaanse verband ondervind word. Beyers Naudè kan beskuldig word daarvan dat sy teologiese uitgangspunt die van die Bevrydingsteologie was, veral na die sestigerjare, selfs dat hy in sy ekumeniese ywer te veel gefokus het op geregtigheid op horisontale vlak, en dit sou legitieme kritiek wees.

Uit die studie soos vervat in hierdie verhandeling, is dit egter ook duidelik dat Beyers Naudé hom die lot van die onderdrukte in Suid Afrika ten nouste aangetrek het. Hy het hom die saak van die onderdrukte, in hierdie geval die lot van die Swart bevolking nou aangetrek. Hy het hom ingeleef in hulle omstandighede. Hy het soos Paulus in 1 Kor 9: 20 dit stel : “...vir die Jode het ek soos ‘n Jood geword om Jode te wen.” Die Bevrydingsteologie verwoord immers ook die ervaring van mense.

Die Bevrydingsteologie verwoord die ervaringe van volke in ‘n reeks van kulturele en politieke kontekste, en kan gesien word as ‘n metode waarmee onderdrukking en stryd geanaliseer kan word, om deur die getuienis van die Bybel aan die armes en onderdrukte ‘n stem te gee.

Dit is dus die gemeenskap wat teologie bedryf, dit is die gelowiges wat teologies verantwoordelik is. Armoede en onderdrukking word ingespan as metafoor wat die werklikheid van honger, lyding, siekte, en nadelige ekonomiese praktyke aan die kaak wil stel en tot niet wil maak. So is die bevryding van die armes dan nie net 'n kenmerk van die Bevrydingsteologie nie, maar van alle teologie, want as ons van bevryding praat, dan moet hierdie bevryding ook konkreet beleef word binne die eksistensiële leefwêreld van mense. Dit hoort ook tot die aard van die Christelike boodskap dat hy homself in nuwe kontekste en situasies kan laat geld. In die soeke na kontekstualisering mag die transkulturele en ekumeniese aard van hierdie soeke ook nie misken word nie. Die verkondiging van die heil in Christus kan nie net beperk word net tot die private of die lokale sfeer nie (Blaser, K 1980.: 226-235).

Vra ons na die globale konteks waarbinne die Christelike evangelie verkondig word, dan is daar wêreldwyd ekonomiese ongeregtheid, daar is rassevooroordeel, daar is menseregte vergrype, daar is politieke verdrukking. Christene leef in 'n wêreld waar die ontwikkelde wêreld rofweg geskat twaalf keer ryker is as die onderontwikkelde, waar die bruto nasionale produk van 'n land soos Swede vyftig keer die is van Malawi. Die Bevrydingsteoloë bepleit dus 'n wêreld waar daar 'n verandering in die samelewing moet kom (Brown, C 1978 : 975).

Hierdie verandering kom welliswaar van Bo, van God, maar die kerk is God se instrument, Sy taakmag. F Deist (1983 : 66) verwys na 'n voorbeeld van 'n toespraak deur ds C B Brink by 'n Volkskongres van Afrikaners in Julie 1947, 'n jaar voor die oorname van die Nasionale Party, waarin daar volgens Deist duidelike elemente van Bevrydingsteologiese taal en Bevrydingsteologiese denke voorkom. In die toespraak het Brink onder andere verwys daarna dat die doel van die kerk is om sosiale geregtigheid teweeg te bring, en as voorvegter op te tree vir die saak van die arme. Die verwysing na hierdie voorbeeld van Deist is nie om legitimiteit aan Bevrydingsteologie te verleen nie, maar om aan te toon dat in bepaalde kontekste (*veral ook onderdrukkende kontekste*), verskillende volke hulle wend na die evangelie om lig te vind rakende die eise van die dag.

Dit is ook betekenisvol dat Prof Carel Boshoff, wat later nou betrokke sou raak by die regse politiek in Suid Afrika in 1973, twee jaar voor die Soweto opstande, en midde in die frustrasie van die Swartmense met apartheid in Suid Afrika, hom negatief uitspreek in 'n artikel oor Swart Teologie as Bevrydingsbeweging, maar tog opmerk dat die kerk haar behoort te beywer vir 'n teologie wat ook 'n woord oor die politiek spreek. Hy merk ook op dat aan die opbou van 'n Teologie vir Afrika gewerk moet word, maar dan 'n teologie van die gekruisigde Heiland vir Afrika. (Boshoff, C W H 1973:19–20). 'n Mens sou hierby kon vra:“'n Bevrydingsteologie?”

Bevrydingsteoloë verstaan teologie as ‘n kritiese refleksie op die Christelike praxis, op dit wat gebeur in die Christen se presensie in die wêreld. Deur bg refleksie, lê teologie die verband tussen geloof en sosiale aksie, ten einde beide die positiewe en negatiewe manifestasies van daardie presensie in die lig van die evangelie te openbaar. Dit vra ‘n lewe van gehoorsaamheid voor God (Maimela, S 1987 : 85).

D Bosch (1992 : 442-443) lewer ‘n positiewe beoordeling oor die Bevrydingsteologie deur daarop te wys dat dit die kerk gehelp het om haar eeue oue geloof in Jahwe te herontdek, ’n geloof wat daarin bestaan het dat Hy ’n God is wat betrokke was in die geskiedenis as die God van reg en geregtigheid wat die saak van die armes en die verdruktes behartig het.

Dit het ook die kerk gehelp om die Heilige Gees opnuut te verstaan, veral Sy vermoë om lewe te blaas in wat dood is, om die swakkes te bekragtig, sowel as om die Gees se presensie in menseharte en in die alledaagse wêreld van kerk en kultuur te herken. Dit het ook die vertrouwe versterk dat niks hoeft te bly soos dit is nie, m a w dat nie in vasgeloopte situasies of kontekste berus hoeft te word nie. Beyers Naudé het inderdaad hom nie in die vasgeloopte konteks van apartheid berus nie, maar hom profeties daarteen uitgespreek.

5.2 Beyers Naudé as ekumeniese denker

Beyers Naudé was 'n ekumeniese denker. Sy denke vind neerslag in artikels wat gepubliseer is in Pro Veritate, toesprake by Kerkeberade en ander geleenthede, en ook in die projekte van die Christelike Instituut. As ekumeniese denker het hy die moed gehad om voor die gesag van die Bybel te buig, nie net in teorie nie, maar ook in die praktyk van sy denke. Dit het 'n bevrydende woord gespreek in die krisis wat Suid-Afrika onder die apartheidsbewind beleef het. In hierdie verhandeling is reeds na verskeie uitsprake en optredes van Naudé rakende die ekumene verwys. Hierdie afdeling poog om slegs kortliks die buitelyne van sy ekumeniese denke weer te gee.

Die begrippe versoening, eenheid en samewerking is sleutelbegrippe in die verstaan van die ekumene by Beyers Naudé. Die eerlike uitlewing van naasteliefde kom vir hom daarop neer dat aan ander mense dieselfde regte en geleenthede gegun word wat mens vir jouself en jou eie groep opeis. God se versoening in Christus moet alle menslike verhoudinge raak en moet 'n sigbare daad in die vlees word. Veral die Skrifgedeelte oor versoening soos aangedui in 2 Kor 5 het vir hom groot betekenis gehad. Die konsep van versoening beteken dat gelowiges opgeroep word alle mensgemaakte strukture wat mense apart hou, teen te gaan. Gelowiges soek versoening omdat die oue verby is en die nuwe gekom het.

Die kerk in haar getuienis teenoor die wêreld mag nie verdeeld wees nie. Die kerk word immers nie deur natuurlike faktore saamgebind nie, maar deur die Hemelse Vader self. Ons behoort ons houdinge en motiewe te ondersoek om vas te stel of dit vertroebel is deur sondige skeiding of misverstand. In skeiding mag nie berus word nie.

Die gesag van die Skrif is hoër as enige ander menslike gesag. Die kerk sal steeds moet vra of sy voor hierdie gesag buig en of sy van benede deur die wense van mense gelei word. Die vraag is vir Naudé of God se Woord die finale gesag is, en of daar vanuit die Woord geleef word.

Die kerk moet bevry word van haar ideologiese gevangenskap, deur voortdurend selfondersoek te doen om sy nog getrou is aan die evangelie van Jesus Christus. Die vraag vir die kerk is wie se koninkryk eerste kom. Die koningskap van Christus moet ook uitgeroep word oor ekumeniese en rasseverhoudinge. Die eise van die evangelie is van groter deurslaggewende belang as die eise van die ideologie.

Die ekumeniese beweging sal as “kontakbeweging” tussen kerke en gemeenskappe meer moet doen as net ‘n nader beweeg na mekaar en ‘n soeke na eenheid. Die kerke sal aandag moet gee aan mekaar se ekumeniese getuienisse en belydenisskrifte, soos die Belhar belydenis en die Kairos dokument. Die verskillende teologiese, sosiale en politieke posisies wat die kerke inneem sal ondervang moet word deur met mekaar in gesprek te tree.

Die boodskap oor die eenheid van die kerk is dat die evangelie van Jesus Christus die mure van skeiding tussen God en mens afbreek, en dat grense van ras en nasionaliteit nie die inklusiewe broederskap van Christus se dissipels mag bedreig nie. Om mense te verbied om saam te aanbid, is teen die Woord van God. Die gesamentlike aanbidding van God se volk uit alle rasse sal vir die wêreld ‘n teken wees van die eenheid van die kerk van Christus. Veral die proses van kerkvereniging binne die familie van NG Kerke is van deurslaggewende belang. Daar is vir Naudé geen toekoms vir ‘n kerk wat in ekumeniese isolasie wil leef nie.

Outentieke geloof kan nie in ‘n politieke, ekonomiese, of sosiale vakuum gemaak word nie, maar hou verband met die lewe en stryd van Christene van dag tot dag, van ‘n spesifieke situasie. Die geloof wat bely moet word deur Christene, is die geloof in ‘n God van geregtigheid en vrede, ‘n God wat aan die kant is van die verdrukke en die bevryding begeer van hulle wat in gevangenskap is.

Die kerke sal sterk leiding moet gee rakende die Bybelse waardes van geregtigheid, vrede en menseregte. Al die kerke in die land sal 'n ondubbelsinnige standpunt vanuit die Woord moet laat hoor oor sake van die dag. Die kerke mag nie vlug vir die eise van die evangelie in 'n "onsigbare" kerk vir die konsekwensies van die evangelie nie. Die waarheid van die evangelie moet van toepassing gemaak word op die vraagstukke van elke dag. Die kerk van Jesus Christus het 'n verantwoordelikheid tot diens in die gemeenskap.

Die kerke moet oop wees vir die oortuigingswerk van die Heilige Gees en deur gebed ingestel wees om betekenisvolle dade van getuienis te lewer. Die evangelie van Jesus Christus is die goeie nuus dat God in Jesus Christus die skeidsmure van verdeeldheid tussen God en mens kom afbreek het, asook die mure van verdeeldheid tussen mense onderling. Dit is ook die kerk se boodskap. Apartheid is volgens Naudé 'n valse evangelie.

Die kerk mag hom nooit in 'n wêreldvreemde entoesiastiese, individualistiese vroomheid terugtrek nie, maar daar wees waar mense ly en 'n nuwe gemeenskap help vestig gebaseer op geregtigheid. Om 'n klimaat van verdraagsaamheid, liefde, geregtigheid en ontwikkeling aan te spreek, sal groot klem aan die een kant moet val op gebed en persoonlike verlossing, maar ook aan die anderkant op die teologie van bevryding en die nood van die armes. Naudé het 'n sensitiwiteit gehad vir mense wat ly. Die status quo mag nie gehandhaaf word waar dit in botsing kom met die eise van die evangelie nie.

5.3 Beyers Naudé as ekumeniese leier

Beyers Naudé was nie alleen ‘n leier binne sy eie kerk nie, hy was bv moderator van die Suid Transvaalse Sinode van die N G Kerk, maar hy was ook leier op ekumeniese gebied. Hier dink ons onder andere aan sy redakteurskap van *Pro Veritate*, sy direkteurskap van die CI en sy termyn as Algemene Sekretaris van die Suid Afrikaanse Raad van Kerke. Die vraag is hoe hy hierdie leierskapsrol of posisies vervul het. Daar sal nie gepoog word om breedvoerig op hierdie tema in te gaan nie, aangesien dit goedskiks die tema van ‘n verdere verhandeling sou kon wees.

Ten einde hierdie tema van Naudé se ekumeniese leierskapsrol te eksploreer, word kortliks verwys na enersyds die opmerkings van Nouwen oor leierskap en andersyds Hinson se opmerkings oor ekumeniese spiritualiteit. Beide temas word in die bespreking vervleg, aangesien die twee sake met mekaar verband hou.

H Nouwen (1979:36-45) stel dit dat elke toekomstige geslag desperaat soek na ‘n visie, ‘n ideaal om hulle aan te verbind, ‘n vorm van “geloof”, en iemand wat hulle hierin sou kon begelei. Hy maak hierdie uitlatings teen die agtergrond van die sewentigerjare van die twintigste eeu. Hy vermeld dan spesifiek drie rolle wat die leier van die toekoms moet kan vervul, naamlik die van ‘n vertolker van innerlike gebeure, die van ‘n man van medelye en ontferming en laastens die van ‘n kontemplatiewe kritikus.

Hierdie drie kenmerke van leierskap word kortliks hieronder toegelig, met spesifieke verwysing na die rol van Beyers Naudé.

Hinson(1993:1-10) trek die buitelyne van ‘n ekumeniese spritualiteit met spesifieke verwysing na die kontemplatiewe, oftewel Benediktyne tradisie. Die drie kenmerke van ‘n ekumeniese spritualiteit, is wedersydse waardering vir jou eie tradisie sowel as die van ander, ‘n kosmiese Christologie of Pneumatologie, en ‘n persoonsgentreerde benadering tot eenheid.

Hierdie spesifieke tradisie vertoon kenmerke van inklusiwiteit en ‘n tipe spritualiteit wat volgens Hinson daartoe bygedra om die skeidsure wat Christene uitmekaar gehou het deur die eeue te help afbreek. Beyers Naudé se leiding op die Suid Afrikaanse ekumeniese toneel veral het bygedra daartoe dat die skeidsure tussen mense in Suid Afrika afgebreek is, en die bespreking hieronder sal dit aantoon.

- Vertolker van innerlike gebeure

Om vertolker te wees van innerlike gebeure, beteken dat mens jou eie geartikuleerde geloof tot die beskikking van ander stel wat om hulp kom soek. Beyers Naudé was iemand wat hierdie rol vervul het in die wyse waarop hy bereid was om sy hoop en wanhoop met ander te deel. In besonder was hy ‘n goeie luisteraar. Hy het hom beywer vir kontakgeleenthede tussen gelowiges. En tydens sy jare van inperking het die stroom besoekers wat na hom gekom het vir raad en adviese nooit opgedroog nie.

Hy was 'n dienaar onder mede-dienaars. Hy self was bereid om in geloof die onbekende pad voor hom te betree, maar ook om ander wat hierdie pad sou betree te kan begelei. Ons sien hom as vertolker van innerlike gebeure, in die geloofstap wat hy geneem het om ten spyte van teenkanting te doen wat ander hom afgeraai het, naamlik om die lig van die innerlike oortuiging wat hy van die Gees van God ontvang het, in daad om te sit met die stigting van die Christelike Instituut. Hy vermeld self dat hy die stap gedoen het na deeglike nadenke en in antwoord op die stille, pleitende stem van die Heilige Gees. Dit was dus geen impulsiewe besluit nie. Hy het toegelaat dat die Gees hom uitlei uit die apatie van sy eie milieu en gedemonstreer dat ware koinonia tussen mense moontlik is. Dr N Smith se opmerking oor die bevryding wat dr Naudé persoonlik beleef het, bevestig ook hierdie stelling. In 'n persoonlike onderhoud stel hy dit soos volg :

Ek dink dat dr Naudé deur die bevryding wat hy in homself beleef het toe hy hom van die *Afrikaner-establishment* losgemaak het en die Christelike Instituut gestig het, hy in die eerste plek die eng grense van sy eie kerklike verband deurbreek het en met talle mense van baie verskillende kerke begin saamwerk het. Dit het sy gees verruim en hy was nie meer 'n gevangene van sy eie taal, kultuur en tradisies nie. Hy kon vrylik met mense van ander kerklike tradisies kommunikeer. Sodoende is sy gees ook verruim om mense van ander godsdienstige tradisies te respekteer en vrylik met hulle om te gaan (Smith-Heaney onderhoud).

Beyers Naudé het die krisis in in die Suid Afrikaanse samelewing, die toenemende isolasie van medemense, die vasgeloopte situasies geartikuleer deur daarop te wys dat mense as medemense saam op pad is, en in hierdie op weg wees daar is om mekaar te dien met hul gawes en by mekaar te leer. Hy het die belang daarvan om 'n leerbare gees te hê, gevoed deur die implikasies van die evangelie te vertolk vir die eietydse situasie. Hy het die bevolking van Suid Afrika, ja die wêreld, geïnspireer met die boodskap dat daar is hoop is midde in die aangesig van die ideologiese verknegting van apartheid, die hoop wat wortel in gelowiges se diep geestelike geloof in God. Hy het dit gedoen deur nuwe grond te ploeg, deur te waag met sy ekumeniese strewes en betrokkenheid, en dit wat God aan hom geopenbaar het, met ander te deel. Dit het hom die geestelike leier gemaak wat hy was.

Veral het hy gelei deur sy persoonsgesentreerde benadering tot eenheid. Deur self voor te loop en sodoende die teenkanting van sy eie mense te verduur, deur self die leierskapsrol van die Christelike Instituut op hom te neem, deur sy aktiewe praktiese betrokkenheid by die ekumene en die bevordering van die eenheid van die kerk het hy duidelik sy identifikasie met die liggaam van Christus, veral dan die verskeurde liggaam van Christus, gedemonstreer. Hy self was iemand wat grense oorgesteek, het, persoonlike, politiese, kerklike en kulturele grense, om met ander te deel wat God aan hom geopenbaar het in verband met die eenheid van die kerk en die boodskap van versoening in Christus.

Rudolph Meyer (Meyer-Heaney onderhoud) beskryf hom as ‘n leier wat empaties was en nie voorskriftelik nie. Hy was volgens Meyer ondersteunend en het daarin geslaag om ander op die voorgrond te stel, juis ook vanweë sy demokratiese leierskapsstyl.

- ‘n Leier wat lei deur medelye en ontferming

Om ‘n leier te wees wie se leierskap gekenmerk word deur medelye en ontferming vereis besondere eienskappe van ‘n persoon. Dit beteken dat hy nie vanaf ‘n afstand, onbetrokke kan staan teenoor sy volgelinge nie. Hy moet midde-in die stryd, sigbaar tussen die mense wees. Hierdie eienskappe, skryf H Nouwen (1979:41), beteken ‘n gesagsvolle presensie, wat nie deur die druk van die in-groep beheers word nie, maar juis grense, grense tussen taal en nasies, ryk en arm, geletterd en ongeletterd transendeer. Hierdie medelye ontruk mense van die geslote “in-groep” na die groter wêreld waar elke menslike gesig, die gesig word van ‘n naaste.

Beyers Naudé voldoen aan die profiel van ‘n ekumeniese leier, wat lei deur medelye en ontferming. Sy uitgangspunt was van die begin af dat ons as gelowiges saam met ons medemense op weg is om mekaar te dien. Die kerk se missie is die van die hele kerk vir die hele wêreld. Hy was bereid om aangegryp deur die nood en lyding wat apartheid veroorsaak het na alle mense Swart en Wit, uit te reik met die boodskap van Christus se versoening.

Rudolph Meyer stel dit dat Beyers Naudé :

... persoonlike kontak met leiers gehad en hul probleme met hulle bespreek het. Hy wou kerke bymekaarbring en het debatte met andersdenkendes soos Prof Carel Boshoff gevoer. Hy het baie skryfwerk gedoen, maar veral het hy hom op die evangelie beroep en vir kerkeenheid beywer. Hy het mense van verskillende kulture bymekaar gebring sodat hulle hulle griewe, nood en smart met mekaar kon deel, veral die nood van die Swart bevolking wat gelyk het onder apartheid is onder die aandag van die Blankes gebring (Meyer-Heaney onderhoud).

Dit was vir Naudé belangrik dat daar praktiese inisiatiewe aan die dag gelê moes word om 'n alternatief daar te stel vir die immorele beleid van apartheid. Soos tereg in hierdie verhandeling opgemerk is, was die projekte van onder andere die Christelike Instituut georganiseerde empatie, meegevoel vir die politieke en kerklike pyn en nood waaraan soveel landbewoners blootgestel is. Ook Beyers Naudé se inperking, en sy keuse om te luister na die nood van sy mede-landgenote, om saam met hulle te ly, eerder as die land te verlaat, is 'n aanduiding van sy empatie en medelye. Dit openbaar ook 'n persoonsgesentreerde benadering tot eenheid, deurdat dit wat hy gedoen het, vir ander was, sowel saam met hulle as deur hulle.

- ‘n Kontemplatiewe kritikus

E Hinson (1993:6) stel dit dat dit die uniekheid van Christus is wat openheid teenoor ander motiveer. Die Christelike lewe is ‘n voortdurende ontdekking van Christus op onverwagte plekke in ons midde, in aardse vorm. Hierdie Christologiese perspektief maak dit moontlik vir die ontdekking van lig in die uithoeke van ‘n groter wordende wêreld. Die lewe van die kontemplatiewe kritikus beweeg juis vanuit die binnekamer na die wêreld, omdat hy die stem van die Heilige Gees in sy binneste ontdek het.

H Nouwen (1979:45) stel dit dat die Christelike leier wat ‘n kontemplatiewe kritikus is, ook in die ware sin van die woord rewoulusionêr is. Hy toets alles wat hy sien en hoor vir evangeliese betroubaarheid. Hy sal krities let op dit wat om hom gebeur en dan sy besluite aan die hand daarvan baseer om ‘n innerlike oortuiging en nie streef na populariteit of vrees vir verwerping nie. Hy laat niemand toe om afgode te vereer nie, maar is bereid om ontstellende en blootstellende vra te vra, en deur te dring na die grondoorsaak van ‘n samelewing of gemeenskap se nood. Hy is ook bereid om risikos te loop, wetende dat dit juis die mosterdsaadjie is wat ontwikkel in ‘n groot boom. Ten einde hoop te wek vir die toekoms, moet daar volgens so ‘n leier, reeds tekens in die hede opgerig word.

Hierdie beskrywing van die kontemplatiewe kritikus is van toepassing op Beyers Naudé. Hy het nie gevrees vir verwerping nie, maar was bereid om sy eie kerk met die waarheid van die evangelie te konfronteer. In die proses het hy hom die verwerping en die kritiek van sy eie mense op die hals gehaal. En tog was dit altyd sy hoop dat die NG Kerk sou verander. Nie die ideologie nie, maar die evangelie het vir hom die laaste woord gespreek oor die situasie van die dag.

Hy het self toegelaat dat sy studie van die Bybel, juis saam met ander lede van die liggaam van Christus, sy eie insigte verruim en verbreed. Hy het Christus ontdek in die lyding en nood van medegelowiges sowel as sy medemens, ongeag ras en geloof. Vanuit die Woord het hy dan ook sy kritiek gelewer, maar ook hoop gebied dat daar 'n alternatief vir apartheid was.

Natuurlik was daar ook tye van wanhoop. Maar ook dan was hy bereid om himself bloot te stel aan ander. Nico Smith stel dit so:

Wat sy hoop betref, glo ek dat dit geheel en al gevestig was op die bevryding van die land uit die greep van die politieke ideologie van apartheid. Daarvoor het hy gewerk en gebid en dit bly hoop. En sy wanhoop was oor die Afrikaners en hulle regering wat met verhardheid bly glo het dat apartheid die enigste oplossing vir rasse verhoudings in Suid-Afrika was. Oor die Afrikaners se houding het hy dikwels ook teenoor my, sy wanhoop uitgespreek. Hierdie hoop en wanhoop het hy met ander gedeel deur sy besonder gewa van kommunikasie. Dr Naudé het elke mens met wie hy gepraat het, ernstig geneem en het veral die vermoë gehad om te luister.

Deur sy innemende geaardheid kon hy mense gou op hulle gemak laat voel en kon hy dus sy hart teenoor hulle uitpraat en met hulle sy hoop en wanhoop deel (Smith-Heaney onderhoud).

Uit bogenoemde waarnemings is dit duidelik dat Beyers Naudé in alle opsigte 'n ekumeniese en geestelike leiersfiguur was, wat bereid was om te ly, ja saam met ander te ly, vir dit waarin hy geglo het die aansprake van die evangelie was, en so ook aan die lydendes hoop te bied met die oog op genesing en bevryding.

5.4 Beyers Naudé as ekumeniese praktisyn

Wat is die implikasies van Beyers Naudé se optrede as ekumeniese baanbreker? Hoe kan die kerk in Suid Afrika in die een en twintigste eeu dit wat hy voor gestaan het, in woord en daad toepas? Beyers Naudé se ekumeniese ywer, sy ideologiekritiek het blywende waarde vir die kerk. Indien oor reg en geregtigheid in die Suid-Afrikaanse samelewing van die toekoms besin word, sal dit gedoen kan word aan die hand van kontoere wat reeds vasgelê is in die nalatenskap van Beyers Naudé.

Die implikasie van Beyers Naudé se versoeningsboodskap beteken onder andere dat versoening in juridiese sin moet plaasvind in die sin dat daar retribusie moet wees. Daar is ook die ekonomiese dimensies van versoening wat die vraag aan die orde stel of daar sprake van versoening kan wees as die meerderheid van Suid Afrika se mense in armoede leef.

Beyers Naudé se 2 Korintiërs 5 preek wat handel oor die tema van versoening impliseer ook dat ware versoening die stryd aanknoop teen die strukture van onversoenlikheid en uitsluiting van mense deur mekaar. Natuurlik geskied dit vanuit die versoening met Christus (Chapman Audrey & Spong Bernard 2003:291). Die kontoere wat Naudé in sy ideologiekritiek neergelê het, het die volgende implikasies vir die kerk in Suid Afrika:

- Die kerk durf nooit weer in sy prediking en openbare uitsprake swyg oor sake van openbare belang, sake wat die kwaliteit van lewe in ons samelewing bepaal en toenemend gaan bepaal nie.
- Die kerk sal voortdurend moet reformeer en die eis tot bekering en versoening bly 'n wesenlike deel van die roeping van die kerk in Suid Afrika en die wêreld.
- Beyers Naudé het nie gehuiwer om hom oor sake, soos sosiale, ekonomiese en politieke ongeregtigheid uit te spreek nie, sake wat in die brandpunt is van die post apartheid Suid Afrika. Die kerk sal nie mag terugdeins vir die eise van die dag nie.
- Enige nuwe ideologie, sal betyds deur die kerk herken moet word, en in die lig van God se Woord getoets moet word.
- Die kerk sal hom nooit weer die las op die skouer kan haal om enige politieke stelsel Bybels te wil regverdig nie, maar elke stelsel aan die Woord van God te toets.

- Om God se versoening in Christus ‘n sigbare daad in die vlees te laat word, sal daar gefokus moet word op praktiese ekumeniese programme om die land se ontsaglike sosio-ekonomiese probleme, soos armoede, moraliteit en MIV-Vigs aan te pak. Dit veronderstel bekering van selfgesentreerdheid en ‘n diensbereidheid-‘n dienskneggestalte.
- Beyers Naudè het deur die ekumeniese projekte soos *Pro Veritate, The Christian Fellowship Trust* en die Christelike Instituut ekumeniese dialoog bevorder. Dit sal nodig wees om op plaaslike en streeksvlak soortgelyke en nuwe ekumeniese projekte te bevorder, soos onder andere die vestiging van getuienisforums, interkulturele byeenkomste, en ander projekte.
- Ekumeniese dialoog sal baie sterk moet fokus op die gewilligheid om na mekaar te luister, om mekaar se vrees en mekaar se hoop te ondervang. Daarvoor sal ‘n pastorale benadering nodig wees, aangesien elke gelowige ook ‘n gewonde gelowige is. Die pyn van die verlede moet in die gesig gestaar word.
- Veral die N G kerk sal sy voorneme om praktiese gestalte aan die Bybels gefundeerde proses van kerkhereniging te gee, moet versnel, t w v die getuienis en geloofwaardigheid van die kerk, dalk deur ‘n mikpunt te stel vir die jaar 2007, d w s 150 na die gewraakte besluit dat ruimte gemaak moet word vir “die swakheid van sommige.”

- Die NG Kerk en die VGKSA sal eerlik en in die gees van versoening, oor die belydenis van Belhar moet praat, en bereid moet wees om met mekaar die tweede myl te loop. Maar die noodsaak van 'n eietydse, kontekstuele belydenis is van deurslaggewende belang vir 'n herenigde kerk.
- Kerke sal nie langer die luukse kan bekostig om individueel na die regering te gaan nie, maar as een liggaam van Christus in Suid Afrika hul profetiese roeping moet na kom en so ekumeniese samewerking bevorder, sodat die wêreld kan glo.
- Die gelowiges uit die verskillende kerke sal hul moet oopstel vir die werking van die Heilige Gees, en die samelewing soos suurdeeg binnedring, deur 'n voorbeeld van verdraagsaamheid, begrip, en samewerking uit te leef.
- Beyers Naudé het veel gemaak van die rol van die jeug. Dit sal goed wees as die NG Kerk, weer die aanbevelings van die KJV toer waar Beyers Naudé op was, onder oë neem, en die jeug blootstel aan ekumeniese kontak en projekte.
- Die vraag na waarheen is ons op pad **na** apartheid met ons verhoudinge as kerke onderling in Suid Afrika sal beantwoord moet word.
- Die vraag na die motief vir ons strewe na versoening sal beantwoord moet word, veral dan op plaaslike vlak d m v samewerkingsprojekte en versoeningsaksies.

- Werkbare forums met realiseerbare toekomstige beloftes, en saamdoen projekte sal daargestel moet word.
- Kommunikasie en genesing sal kernwaardes moet wees in die proses van versoening in die land, veral binne die N G Kerkfamilie.
- Die kerk in Suid Afrika sal die nalatenskap van Beyers Naudé in ere hou, as sy steeds die heerskappy van Christus erken teenoor alle ander aansprake en steeds bereid is om risikos te loop ten behoeve van ander, en daardeur haar dienskneggestalte behou.
- Die Ned Geref Kerk behoort te bely watter faktore veroorsaak dat die gemeenskap van die gelowiges steeds nie as ‘n liefdeseenheid binne die kerk funksioneer nie en ‘n gees van gemeenskaplike vertroue bevorder.

5.5 Waardering en kritiek

5.5.1 Waardering

Die kerk kan nooit ‘n verdediger van die status quo wees nie, veral nie wanneer die status quo die van apartheid was nie. Apartheid in kerk en samelewing in Suid Afrika was ‘n destruktiewe en ontmenslikende ideologie. Beyers Naudé het as baanbreker vir die ekumene in Suid Afrika opgetree in die tydperk 1960-1994 en was ‘n simbool van hoop vir die land,

al is sy rol nie deur almal so beoordeel nie. Sy ideologiekritiek was gerig teen die ideologie van apartheid en hy het daarna gestreef om die kerke te verenig in eendragtige opposisie daarteen.

- *Beoefenaar van Kontekstuele Teologie*

Beyers Naudé was in die beoefening van sy ideologiekritiek ‘n eksponent van *Kontekstuele Teologie*, waarin elemente van die Bevrydingsteologie waargeneem kan word. Sy beoefening van kontekstuele teologie was nie bo kritiek verhewe nie, soos reeds aangetoon, maar die bydrae wat dit gelewer het tot die ekumeniese getuienis van die kerk en die bevryding van die samelewing in Suid Afrika verdien vermelding.

As eksponent van kontekstuele teologie, het hy daarna gepoog om die Bybelse motiewe, of soos hy dit gestel het, die evangelie, binne die konteks van apartheid en die toepassing daarvan in Suid Afrika gestalte te laat kry. Sy bydrae as eksponent van *Kontekstuele Teologie* moet aan die een kant as *winspunt* gesien word. Hy het ‘n wesenlike bydrae gelewer tot die debat oor apartheid en die verdelende effek daarvan op die Suid Afrikaanse samelewing en het oplossings aan die hand gedoen waarvolgens die kerke deur gesamentlike optrede hul kon beywer vir ‘n meer regverdigde samelewing. ‘n Mens sou inderdaad ook kon sê dat hy ‘n bydrae gelewer het tot ‘n ekumeniese hermeneutiek.

Daar is reeds in die studie daarop gewys dat hy die teoloë en lidmate uit verskillende kerke, met name ook die Afrikaanse kerke in die land, uitgedaag het om die konsekwensies van die evangelie te trek en uit te leef. In sy Ideologiekritiek het hy daarop gewys dat die Christelike geloof nooit mag berus in 'n ideologie waardeur die belange van een groep bo die ander bevoordeel word nie, aangesien dit strydig is met die eise van die evangelie. Hy het ook daarop gewys dat die koninkryk van God 'n teenswoordige realiteit is en nie 'n "pie-in-the-sky-when-you-die" nie, en dat die kerk nooit die status quo mag kondoneer nie. Dit kan as winspunt van sy ideologiekritiek beskou word.

Die bydrae van sy ideologiekritiek was ook dat die belydenis van die kerk ekumenies behoort te funksioneer. Daarom sy sterk aandrang op die eenheid van die kerk, en sy strewende om kerklike ekumeniese isolasie te deurbreek, deur te fokus op konkrete projekte, soos deur die Christelike Instituut uitgeleef, projekte wat verband hou met die *doen* van teologie, met die *praxis*. Dit is ook 'n wesenlike bydrae van sy kontekstuele teologie-beoefening.

Beyers Naudé het in sy soeke na die wil van God, soos hy ook daarna verwys het en bespreek is in hierdie verhandeling, die kerk teen die beoefening van spekulatiewe teologie gewaarsku. Hy het altyd weer gevra wat die implikasies van die evangelie was vir die politiek, die samelewing, die ekonomie, die kerk.

Sy strew na die eenheid van die kerk, en sigbare versoening van mense uit verskillende denominasies, is ook 'n winspunt vir toekomstige beoefening van teologie. Die tragiese gebrek aan Kerkeenheid binne die familie van N G Kerke is 'n uitroep teken dat die ekumeniese taak van die kerk in Suid Afrika nog nie klaar is nie. Buiten die gebrek aan Kerkeenheid is daar ook die feit van samelewingstendense soos armoede en spanning oor regstellende aksie in die Suid Afrikaanse samelewing, wat die kerk roep om die eise van die evangelie relevant te maak vir die konteks waarbinne Suid Afrikaners hulle in 'n post-apartheid Suid Afrika bevind.

Daar is geen ander pad nie, as dat Swart en Wit Christene hulle gesamentlik sal beywer vir die Bybelse beginsels waarop die koninkryk van God gebou sal word, nl versoening, geregtigheid, menswaardigheid en eenheid van gelowiges. Beyers Naudé het deur Pro Veritate en die Christelike Instituut ruimte gemaak vir Christene om oor kerkgrense heen na mekaar te luister. Dit is hierdie nalatenskap van Beyers Naudé waarop voortgebou moet word. Hierdie roeping om na mekaar te luister, sal steeds die taak van die kerk bly.

Beyers Naudé het daarin geslaag om die totale Bybelse getuienis aangaande die geregtigheid van God en die eise wat dit vir die mens inhoud, deur te vertaal na die konkrete omstandighede van die hede toe. Hy het deur die getuienis van die Bybel aan die armes en onderdrukte 'n stem gegee.

Beyers Naudé se bydrae tot die kontekstuele teologie word dus met behoud van kritiese opmerkings, positief beoordeel. Beyers Naudé se ekumeniese strewe is egter nie so kritiek verhewe nie, soos onder andere die wyse waarop hy teologiese insette rakende die ekumene in Suid Afrika gemaak het nie. J. Potgieter (1994:249) maak die kritiese opmerking dat Beyers Naudé in sy teologiese ontwikkeling daartoe gekom het om die *Bevrydingsteologie* en die *Swart teologie* te verkondig. Hy meen dat Naudé en die C I se stryd gewentel het om die bevryding van veral die swart mense in Suid-Afrika. Potgieter beoordeel ook die wyse waarop Beyers Naudé profeties-krities teenoor die kerk staan as tekens van die *Bevrydingsteologie*, omdat Naudé van die uitgangspunt is dat die Woord getoets moet word vanuit die politieke en ekonomiese situasie deur sowel gelowiges as ongelowiges, en dat die Gereformeerde teologie die Skrif as norm het waaraan die situasie getoets moet word.

J W de Gruchy vermeld ook dat die C I aanvanklik gefokus het op die verandering van die gesindheid van Blankes, sowel as die gesindheid van Blanke kerke, maar dat sy rol algaande een geword het van ondersteuning vir die swart bevrydingstryd (Villa Vicencio, C 1985 : 22). Op hierdie kritiese opmerkings sal nou verder in die hoofstuk ingegaan word.

Daar is reeds in hierdie studie aangetoon dat apartheid vir Beyers Naudé onversoenbaar was met die evangelie van Jesus Christus. Dit was die toepassing van die ideologie van apartheid wat gelowiges onderling verdeel het, en die ideologie moes bestry word deur die eendragtige getuienis van die kerke in Suid Afrika daarteen. Hierdie getuienis sou dien tot 'n eenheid van geloofsgemeenskap tussen gelowiges

Dit is vir hom juis weens wedersydse verbondenheid wat Christene begrip ontwikkel vir mekaar. Die geloofwaardigheid van die evangelie was vir hom op die spel weens die verdeeldheid van die liggaam van Christus. Deur verskeie ekumeniese projekte is gestreef na die verwesenliking van hierdie ideaal van eenheid, ook eenheid in getuienis teen die apartheidsideologie.

In die sewentigerjare het die fokus van Beyers Naudé en die C I al meer begin verskuif, en het die Christelike Instituut al nouer met die Swart bewussynsbewegings in Suid Afrika begin saamwerk. Beyers Naudé het algaande ook die sg. Swart Teologie en die Swart bewysynsbewegings se idees begin aanvaar. Veral deur die *Sprocas* studies het Beyers Naudé en die lede van die Christelike Instituut in gesprek met die Swart Bewussynsbewegings getree. Hierdie affiniteit het noodwendig ook daartoe gelei dat groter simpatie deur Beyers Naudé met die Swartman en die Swart Christen in Suid Afrika getoon is, veral in hul bevrydingsstryd, teen die ewels van die apartheids-samelewing. Beyers Naudé het hom geskaar aan die kant van die bevrydingstryd in Suid Afrika.

De Gruchy stel dit dat die kerk se roeping nie is om die wêreld te verlos nie, maar wel die opdrag het tot 'n bediening van opofferende liefde. Die kerk moet ook besorg wees oor diegene in magsposisies. Die kerk mag ook nie te veel van die staat verwag nie, want dit is deel van die gevalle wêreld. Maar tegelyk mag die kerk ook nie te min van die staat verwag nie. Die kerk mag ook nie die outoriteite as die vyand beskou nie (De Gruchy, John W 1979:225-227).

5.5.2 Kritiek

Aan die een kant is daar waardering vir Beyers Naudé se bydrae. Niemand minder nie as oud-president Nelson Mandela het soos vroeër reeds aangehaal in hierdie verhandeling, gemeld dat Naudé vir hom die nie-rassige karakter van die apartheidstryd verpersoonlik, en dat geregtigheid nooit deur verdrukking of onreg oorwin kan word nie (Villa-Vicencio, C 1985: 7-8). Dit neem egter nie weg dat ernstige kritiek, soms grondige kritiek gelewer kan word op Naudé se optredes en standpunte nie. Die belangrikste punte van kritiek word hieronder gelys:

- Beyers Naudé het nie altyd die impak van sy optredes op mense besef nie. So was die oorhandiging van vertroulike dokumente van die Broederbond, teenoor wie hy 'n onderneming gegee het, 'n vertrouensbreuk, wat hom die steun van talle Afrikaners gekos het. Hy erken dit self.

Hierdie vertrouensbreuk het gemaak dat sy verdere optredes in negatiewe lig beoordeel is. Daar moet onthou word dat die hele gebeure gesien moet word in die lig daarvan dat die Afrikaner die tye waarin hy geleef het as tye van bedreiging vir sy voortbestaan as volk gesien het.

- Sy aanvaarding van die idees en doelstellings van die Swart Bewussynsbewegings kon by Blankes die indruk laat dat hy hom skaar aan die kant van 'n bepaalde sosio-kulturele groep. Die gevaar is dan dat die groep se vyande ook vyande van God sou word. So sou enigiemand wat apartheid ondersteun dan gesien word as God se teenstander, en dit werk polarisering in die hand.
- Sy kritiek op die euwels van apartheid, was alhoewel regverdigbaar, tog nie altyd deurdag nie. Apartheid is dikwels as die euwel en die wortel van alle kwaad in die Suid Afrikaanse samelewing gesien. Dit ontbreek egter aan 'n duideliker hamartologie by Naudé. Die grond van die mens se sonde en ellende is immers sy gebrek aan 'n lewende en persoonlik verhouding met God deur Jesus Christus. Apartheid was nie die enigste euwel in die Suid Afrikaanse samelewing nie.

- Beyers Naudé se analise van die Suid Afrikaanse samelewing as dat die ewels aan apartheid toegeskryf is, en dat hierdie ewels verwyder moet word om sodoende bevry te word, hou nie genoegsaam daarmee rekening dat onregverdigesosiale strukture nie net die produk is van die geskiedenis nie, maar ook van die sonde van mense, Swart en Wit.
- Beyers Naudé het hom sterk met die saak van die verdruktes vereenselwig. Alhoewel hy altyd sy solidariteit met die Afrikaner betuig het, het hy tog geneig om in eksklusiewe terme te dink. Dit is nie net die verdruktes uit die Swart bevolking wat bevry moet word nie. Die fokus op God se verlossing in die Bybel is altyd die volk van God. Die evangelie kan nie net die instrument wees vir die bevryding van 'n etniese groep soos Swartmense nie. Toegegee moet gesê word dat die bevryding van die Swartman, volgens Beyers Naudé ook die bevryding van die Blanke inhou.
- Beyers Naudé gee nie altyd genoeg erkenning aan die proses wat binne die NG Kerk gevolg is rakende die voortdurende besinning vanuit die Skrif rakende die implikasies van die Skrif oor ras en volkereverhoudings nie. Van geloof, hoop en liefde, bly die liefde altyd die grootste, maar die liefde staan nooit los van geloof en hoop nie.

- Die NG Kerk se worsteling met die ewels van apartheid het ook tekens van hoop aan die Suid Afrikaanse samelewing gebied, en was nooit losstaande van die kerk se geloofsbelydenis van Christus, as die Here nie. Die Kaapse NG Kerk se verslag oor trekarbeid (Emmen, E 1971:89) spreek bv sy bekommernis uit oor die nadelige uitwerking van apartheid soos die effek van trekarbeid op die huislike lewe van die Swartman en dat dit ernstige sosio-godsdienstige probleme veroorsaak.
- Beyers Naudé se teologie se kritiek op die SA regering, het baie naby aan demonisering van die staat gekom. Die boosheid self bly immers altyd die vyand, nie mense nie, alhoewel die bose deur mense en instellings werk. Kritiek wat berus op demonisering van mense of instellings werk polarisasie in die hand.
- In sy kritiek teen die ideologie van apartheid het Beyers Naudé nie altyd genoeg erkenning gegee aan “tekens van hoop” wat daar wel in die Suid Afrikaanse samelewing was, soos bereidwiligheid van talle Blankes en Afrikaners wat hulle beywer het vir die verbetering van die lot van Swartmense nie.

- Beyers Naudé het sterk gefokus op die horisontale implikasies van die boodskap van die koninkryk van God. Die volle implikasies van die boodskap van die koninkryk, naamlik wat die implikasies vir die mens se persoonlike verhouding met Jesus Christus is nie duidelik genoeg uitgespel nie. Veral word hier gedink aan die rol van skuldbelydenis, die navolging van Christus en wat die implikasies van die evangeliese eis is dat kwaad met goed vergeld moet word, of dat daar vir die vyande gebid moet word.
- Daar was nie altyd genoegsame selfkritiek teenwoordig in die ideologiekritiek van Naudé nie. Die kritiek was geprojekteer op eksterne faktore, soos apartheid, maar die optredes van die onderdrukte is nie altyd voldoende aan selfkritiek onderwerp nie, naamlik dat mense ook van die bande wat hulself persoonlik bind bevry moet word nie. Die “Teks van die Woord” moet altyd lig werp op die konteks van mense, sy dit dan in hierdie geval die ideologie van apartheid.

5.6 Slotwoord

In die sestigerjare van die twintigste eeu het Beyers Naudé as baanbreker vir die ekumene opgetree binne die konteks van 'n land wat verdeel was, en gelyk het onder die onderdrukkende maatreëls en ideologiese knelgreep van apartheid. Daar is reeds aangetoon dat apartheid 'n rewolusionêre ideologie was, wat in wese rassisties was, wat in belang van kommunaliteit, strydig was met die eise van geregtigheid in die Skrif, en nadelig vir die uitlewing van die eenheid van die kerk was. Dit is teen hierdie agtergrond wat die ideologiesekritiek van Beyers Naudé verstaan moet word. In die sestigerjare van die vorige eeu in Suid Afrika het Beyers Naudé geywer vir die realisering van die eenheid van die kerk, o a vir 'n Belydende Kerk, is die Afrikaner en sy kerk gekonfronteer met die onversoenbaarheid van apartheid met die Christelike evangelie, en is daar ook ekumeniese projekte geloods met die oog op die transformasie van die Suid Afrikaanse samelewing, as alternatief vir apartheid.

In die sewentigerjare van die twintigste eeu, het die samelewing in Suid Afrika al hoe meer geradikaliseer geraak. Dit was die tyd van die opkoms van die Swart Bewussynsbewegings, en die Soweto opstande m a w 'n al groter verset teen onderdrukkende maatreëls van die apartheidsstelsel. Beyers Naudé het algaande, is reeds opgemerk, die idees van die Swart Bewussynsbewegings en Swart Teologie begin aanvaar en word sy teologiese uitsprake ook meer radikaal.

Nadat sy inperking opgehef is en na jare van indringende gesprekke met gelowiges uit talle lae van die samelewing, is Beyers Naudé nog meer uitgesproke oor die onversoenbaarheid van apartheid met die evangelie, en roep hy die Christene in Suid Afrika op om aan die voorpunt van die bevrydingsstryd te wees. Tog tree hy ook op as bemiddelaar tussen die verskillende kerke in die land.

Dit is die *bevinding* van hierdie studie dat Beyers Naudé in die oorsteek van taal, ideologiese, kulturele en ander grense, dit moonlik gemaak het dat die gevangenskap van die ideologie, met name apartheid deurbreek is. Sy ekumeniese bydrae het meegewerk tot die vestiging van 'n regverdige samelewing wat tot voordeel gestrek het van beide kerk en samelewing in Suid Afrika. Die gevangenskap van die ideologie is deurbreek deur die bydrae wat sy ideologiekritiek gelewer het, onder andere deur sy onbaatsugtige en gehoorsame uitlewing van die eise van die evangelie, sowel as deur die hoopgewende projekte onder sy leiding wat 'n alternatief gebied het vir die valse eise en aansprake van die ideologie.

Die bydrae van Beyers Naudé tot die ekumene in Suid Afrika verleen hom ook tot verdere studie. Sy bydrae as baanbreker vir die ekumene kan nog verder ontgin word, tot voordeel van die kerk. Veral gesien in die lig van die toekomstige rol van die kerk in post apartheid Suid Afrika, sowel as die moontlik hereniging van die N G Kerkfamilie.

Dit is duidelik dat al is daar al baie oor Beyers Naudé geskryf, daar ruimte is vir nog studie en navorsing. Die volgende temas vir verdere navorsing word voorgestel :

- Kontekstuele teologie in Suid Afrika: met verwysing na die bydrae van Beyers Naudé.
- Die rol van ekumene in praktyk: met verwysing na *The Christian Fellowship Trust*.
- Die profetiese roeping van die kerk : met verwysing na die bydrae van Beyers Naudé.

As ‘n *naskrif* word die sitaat aan Beyers Naudé ter geleentheid van die oorhandiging van die Franklin Delano Roosevelt Vryheidmedalje op 23 Junie 1984 hier aangehaal—‘n passende eulogie vanuit die internasionale gemeenskap op die lewe en werk van Beyers Naudé :

The freedom of every person to worship God in his own way..everywhere in the world... with these words Franklin Delano Roosevelt described the second essential element of human freedom. On this day 23d of June 1984, recognizing a prophet exiled in his own land whose faith defies and defeats the state in the name of the truth of God,

the Franklin Delano Roosevelt Freedom Medal is awarded to the Reverend C F Beyers Naudé. Knowing both the bravery and bitterness of the Afrikaners in the aftermath of war, you were reared in the tradition of a great family, welcomed into the councils of your peers, and recognized as a leader of your church. Because of your love for your country and your greater love of God, you rejected apartheid as irreligious and immoral. Your courage in teaching the Scriptures as you believe them has led you to renounce power and privilege and to accept ostracism by your church and punishment by your state. Your conviction that all men are brothers, your struggle against the ideological prison of racism, have given vision to those who had abandoned hope. You have taught that true salvation lies not in exclusion and coercion but in forgiveness and faith. Though despair has been part of your loneliness, you have in word and deed avoided violence. Let this day echo our belief that your sacrifice will heal the wounds of your beloved country. Like Tagore, “ *you slept and dreamt that life was joy. You awoke and saw that life was duty, you acted and beheld that duty was joy*” In your witness to God, you have taught us the ineffable joy of truth. We salute your spiritual presence in our times and in our lives, and we celebrate your courage in giving new meaning to Franklik D Roosevelt’s old dream of Freedom of Worship everywhere in the world (Franklin Delano Roosevelt Freedom Foundation, June 23 1984). ‘n Gepaste naskrif !